

مقایسه اثربخشی آموزش نقش گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در

سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی

Comparing the Effectiveness of Psychodrama Training and Parental Behavior Management Skills Training on Social Adjustment in Preschool Children

Mitra Hoseini Khoram

PhD Student Educational Psychology, Department of Psychology, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

Dr. Ozra Qhafari Nouran *

Assistant Professor, Department of Psychology, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran .

azra.ghaffari@yahoo.com

Dr. Azar Kiamarsi

Assistant Professor, Department of Psychology, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

میترا حسینی خرم

دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

دکتر عذرا غفاری نوران (نویسنده مسئول)

استادیار، گروه روانشناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

دکتر آذر کیامرثی

استادیار، گروه روانشناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

Abstract

This study aimed to compare the effectiveness of psychodrama training and parental behavior management skills training in the social adjustment of preschool children. The research method was experimental with a pretest-posttest design with a control group. The statistical population included all preschool students in District 9 of Tehran in 2019. Schools were selected by cluster random sampling and 45 students were randomly assigned to them in two experimental groups and one control group (15 students in each group). Children's psychodrama training was held in 10 sessions of 45 minutes and parental behavior management skills training was held in 6 sessions of 90 minutes. The data collection tool was Dokhanchi's (CSAS, 1998) Social Adjustment Questionnaire. Data analysis using the analysis of covariance. The results of the analysis of covariance showed that psychodrama training is effective in the social adjustment of preschool children ($P = 0.001$). In addition, parental behavior management skills training was also effective in social adjustment ($P = 0.001$). The results of the Bonferroni post hoc test showed that parental behavior management skills training is more effective than psychodrama training in improving the social adjustment of preschool children ($P = 0.001$). In order to improve the social adaptation of preschool children, it will be beneficial to use psychological role-playing training and parenting behavior management skills training with the priority of parenting behavior management skills training.

Keywords: Parental behavior management skills, Psychodrama Preschool Children, social adjustment.

چکیده

مطالعه حاضر با هدف مقایسه اثربخشی آموزش نقش گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی انجام شد. روش پژوهش، آزمایشی با طرح پیش آزمون پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پیش دبستانی منطقه ۹ آموزش و پرورش شهر تهران در سال ۱۳۹۸ بود. مدارس به روش تصادفی خوشه ای انتخاب و از میان آنها ۴۵ دانش آموز به روش تصادفی در دو گروه آزمایشی و یک گروه گواه جایگزین شدند (هر گروه ۱۵ دانش آموز). آموزش نقش گذاری روانی کودکان در ۱۰ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای و آموزش مهارت‌های مدیریت رفتار والدینی در ۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای برگزار شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه سازگاری اجتماعی دخانچی (CSAS, ۱۳۷۷) بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کوواریانس انجام شد. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس نشان داد آموزش نقش گذاری روانی بر سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی اثربخش است ($P=0/001$). افزون بر این، آموزش مهارت‌های مدیریت رفتار والدینی نیز بر سازگاری اجتماعی اثربخش بود ($P=0/001$). نتایج آزمون تعقیبی بونفرونی نشان داد آموزش مدیریت رفتار والدینی اثربخشی بیشتری در مقایسه با آموزش نقش گذاری روانی در بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی دارد ($P=0/001$). برای بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی استفاده از آموزش نقش گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی با اولویت آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی سودمند خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: سازگاری اجتماعی، کودکان پیش دبستانی، مهارت مدیریت رفتار والدینی، نقش گذاری روانی.

سال‌های پیش دبستانی (سنین ۲ تا ۶ سال) دوره‌ای سرنوشت‌ساز برای کودکان است؛ زیرا در این دوره شروع به فراگیری اعتماد و استقلال می‌کنند و از این اعتماد و استقلال برای ورود به محیط‌های جدید (مثلاً مدرسه) استفاده می‌کنند (باکالا^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). یکی از وظایف تحولی کودکان پیش دبستانی، یادگیری مهارت‌های ارتباطی و تعاملی به روش‌های قابل قبول اجتماعی است (یانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۱). ورود به دنیای همسالان و سازش‌پذیری در تعاملات اجتماعی که نیازمند سازگاری اجتماعی است، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (ترنر^۳ و همکاران، ۲۰۲۲)؛ زیرا عدم برخورداری از سازگاری اجتماعی با مشکلات تحصیلی (به^۴ و همکاران، ۲۰۲۱) و سلامتی (بویر^۵ و همکاران، ۲۰۲۱) همراه خواهد بود. سازگاری اجتماعی کوششی است که فرد برای کنار آمدن با استانداردها، ارزش‌ها و نیازهای یک جامعه به منظور پذیرفته شدن انجام می‌دهد. می‌توان آن را به عنوان یک فرآیند روانی تعریف کرد که شامل کنار آمدن با استانداردها و ارزش‌های جدید است (وارن^۶ و همکاران، ۲۰۲۲). اوایل کودکی و دوران پیش‌دبستانی دوره مهمی برای تقویت توانمندی کودکان از نظر اجتماعی است؛ زیرا رشد کودکان در این مرحله به شدت تحت تأثیر همسالان و اجتماع قرار می‌گیرد. از این رو، بسیار مهم است که برنامه‌های آموزشی با هدف مداخله در مهارت‌های اجتماعی در همین مرحله آغاز شود (ترنر^۷ و همکاران، ۲۰۲۲).

در همین راستا، والدین نقش مهمی در کمک به کودکان پیش‌دبستانی برای سازگاری اجتماعی دارند. رفتارها، نگرش‌ها و سبک‌های تفکر والدین به رشد کودکان پیش دبستانی کمک می‌کند. صحبت کردن با کودکان و قرار دادن آنها در گفتگوها به رشد مهارت‌های سازگاری آنها کمک می‌کند (فرویلند^۸، ۲۰۲۱). بنابراین، شناسایی رویکردهای آموزشی اثربخش برای آموزش والدین با هدف تقویت سازگاری اجتماعی کودکان بسیار سودمند خواهد بود. در سال‌های پیش از مدرسه به علت تعامل مستمر والدین و کودکان آن چه بیشترین تاثیر را در مشکلات رفتاری کودکان دارد را می‌توان تعامل، ارتباط و مهارت‌های فرزند پروری والدین دانست که می‌تواند اثرات مخرب، جبران‌ناپذیر و غیرقابل بازگشت به ساختار شخصیتی و تعاملات بین فردی و روابط اجتماعی، شغلی و تحصیلی کودک در آینده داشته باشد (آکسلرود و سانتاگاتا^۹، ۲۰۲۱). در حال حاضر یکی از برنامه‌های رایج آموزش والدینی، آموزش مدیریت رفتار است که نوعی درمان با هدف تشویق والدین به درگیر شدن فعالانه در مداخله‌هایی است که کارکرد خانواده را تقویت می‌کنند. آموزش والدین با تمرکز بر ایجاد مهارت‌های اثر بخش، نیاز والدین به اطلاعات مربوط را مدنظر قرار می‌دهد و به آنها در مورد تصمیماتی که برای کودک خود می‌گیرند، آگاهی می‌دهد (کین و همکاران^{۱۰}، ۲۰۱۰). به نظر می‌رسد که مداخله در رابطه والد - فرزندی می‌تواند به درک مهارت‌های والدینی و تعامل‌های والد - فرزندی کمک کرده و سازگاری اجتماعی کودکان آن‌ها را ارتقاء ببخشد (ساندرز و موراسک^{۱۱}، ۲۰۰۷).

افزون بر این، برخی صاحب‌نظران بر این عقیده هستند مداخله بر روی کودکان با روش غیرمستقیم همچون مداخله از طریق بازی و هنرورزی می‌تواند تأثیر بیشتری داشته باشد. یکی از رویکردهایی که در این زمینه مورد توجه قرار گرفته است، نقش‌گذاری روانی است. نقش‌گذاری روانی یا پسیکودراما با بخش‌های وابسته به آن همچون نمایش گروهی، اجرای نقش و گروه سنجی توسط مورونو^{۱۲} در سال ۱۹۳۰ پایه‌گذاری شد (کیم و مارینو^{۱۳}، ۲۰۲۲). نقش‌گذاری روانی یک رویکرد پربار در روان‌درمانی است که از نمایش، تخیل، تصویرسازی ذهنی، اعمال بدنی و پویایی گروه بهره می‌گیرد و ترکیبی از هنر، بازی، حساسیت هیجانی و تفکر روشن است. این رویکرد با هدف بالا بردن سطح ارتباط میان افراد، رویارویی مستقیم با هیجان‌های طرف‌های درگیر، نشان دادن کشمکش‌های هیجانی طرف‌های درگیر در زندگی روزمره، کاهش خودمحوری و خودیابی به کار برده می‌شود (سیمسک^{۱۴} و همکاران، ۲۰۲۱). نقش بازی کردن، پالایش هیجانی و

- 1 . Bakala
- 2 . Young
- 3 . Turner
- 4 . Ye,
- 5 . Boyer
- 6 . Warren
- 7 . Turner
- 8 . Froiland
- 9 . Axelrod & Santagata
- 10 . Keen
- 11 . Sanders & Morawsk
- 12 . Moreno
- 13 . Kim & Marino
- 14 . Simsek

ارتقاء سطح خودجوشی را در پی دارد و سازگاری اجتماعی را بالا می‌برد (کامیسی و گوکلر^۱، ۲۰۲۱). بنابراین، مهم است که به کودکان فرصتهایی برای بازی و هنرورزی داده شود. این مهارت‌ها به آنها کمک می‌کند تا خود و دیگران را درک کنند و سازگاری بیشتری نسبت به محیط و اجتماع داشته باشند (تئو و موراسکا^۲، ۲۰۲۱).

ضرورت انجام پژوهش حاضر، دیدگاه‌ها و نظرات متناقضی که پیرامون میزان اثربخشی مداخله مستقیم (مداخله متمرکز بر کودکان) و غیرمستقیم (مداخله متمرکز بر والدین) بر مهارت‌های کودکان وجود دارد. نقطه قوت آموزش نقش‌گذاری روانی در این است که با توجه به انعطاف‌پذیری برنامه‌های دوره پیش دبستان و دسترسی آسان‌تر به کودکان، استفاده از نقش‌گذاری روانی می‌تواند مداخله‌ای مؤثر و قابل اجرا برای کودکان پیش‌دبستانی باشد (کامیسی و گوکلر، ۲۰۲۱)؛ ولی عدم حضور والدین در این برنامه آموزشی از نقاط ضعف آن می‌باشد. نقطه قوت آموزش مهارت‌های مدیریت رفتار والدینی در این است که والدین تعامل بیشتری با کودکان دارند و کانون اصلی تحول سازگاری، خانواده است. از این رو، با توجه به اهمیتی که والدین در رشد سازگاری اجتماعی کودکان دارند، آموزش مهارت‌های مدیریت رفتار والدینی می‌تواند همراه با آموزش‌های دوره پیش‌دبستان در بهبود سازگاری اجتماعی کودکان سودمند باشد (لو^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد نقش‌گذاری روانی (دوگرو، ۲۰۱۷؛ غلامی ونول و همکاران، ۱۳۹۷) و مدیریت رفتار والدینی (لو و همکاران، ۲۰۲۰؛ کاستولسکیا^۴ و همکاران، ۲۰۲۱) برای بهبود سازگاری اجتماعی مقایسه نشده‌اند و برخی پژوهش‌ها همچون مطالعه کارنابوکی^۵ و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد نقش‌گذاری روانی و مدیریت رفتار والدینی بر حسب گروه مورد بررسی و همچنین هدف مطالعه ممکن است اثربخشی متفاوتی داشته باشند. اهمیت انجام پژوهش حاضر در این است که با مقایسه اثربخشی نقش‌گذاری روانی و مدیریت رفتار والدینی می‌توان مداخله‌های مقرون به صرفه برای بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی را شناسایی کرد و با توجه به اهمیت سازگاری اجتماعی در این دوره سنی، در مداخله مؤثر را محیط‌های مرتبط به کار بست. از این رو، پژوهش حاضر با هدف مقایسه اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی انجام شد.

روش

این پژوهش به لحاظ نوع روش، نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل تمامی نوآموزان مقطع پیش‌دبستانی منطقه ۹ آموزش و پرورش شهر تهران در سال ۱۳۹۸ بودند. از بین ۵۳ مرکز پیش‌دبستانی دولتی و غیر دولتی به روش تصادفی خوشه‌ای سه مرکز انتخاب و تعداد ۴۵ دختر - پسر نوآموز (هر گروه ۱۵ نفر) به روش تصادفی ساده در سه گروه (دو گروه آزمایش و یک گروه گواه) گمارده شدند. ملاک ورود شرکت‌کنندگان به پژوهش اشتغال به تحصیل در مراکز پیش‌دبستانی منطقه ۹ شهر تهران، عدم ابتلاء به مشکلات روان‌شناختی حاد (بر اساس اظهار خود نمونه‌ها)، در قید حیات بودن و زندگی زناشویی مشترک والدین و رضایت آگاهانه برای حضور در مطالعه بود و ملاک خروج شرکت‌کنندگان، غیبت بیش از دو جلسه، انصراف از ادامه شرکت در برنامه آموزشی و حضور همزمان در مداخله روان‌شناختی دیگری غیر از پژوهش حاضر بود.

گروه آزمایش اول در ۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای (هر هفته یک جلسه) برنامه آموزشی مدیریت رفتار والدینی را بر اساس پروتکل شهرپور و همکاران (۱۳۹۳) دریافتند کردند. برای گروه آزمایش دوم نیز در ۱۰ جلسه ۷۵ دقیقه‌ای (هر هفته یک جلسه) برنامه آموزشی نقش‌گذاری روانی بر اساس پروتکل غلامی ونول و همکاران (۱۳۹۷) ارائه شد و گروه گواه بدون هیچ مداخله‌ای باقی ماند. انجام جلسات آموزشی در دو مرکز پیش‌دبستانی شهر تهران صورت گرفت. ملاحظات اخلاقی در پژوهش حاضر شامل تکمیل فرم رضایت نامه کتبی شرکت در پژوهش، محرمانه ماندن اطلاعات افراد گروه‌ها، در جریان قرار دادن والدین و کودکان از اهداف مطالعه از طریق تلفن بود. همچنین بعد از اتمام جلسات آموزشی، اعضای گروه کنترل به دلخواه آموزش مدیریت رفتار والدینی و یا نقش‌گذاری روانی را دریافت کردند. پرسشنامه‌های

1 . Kamişlı & Gökler
2 . Teo & Morawska
3 . Luo
4 . Kostulskia
5 . Carnabucci

مقایسه اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی
Comparing the Effectiveness of Psychodrama Training and Parental Behavior Management Skills Training on Social...

پژوهش برای هر دو گروه در پیش‌آزمون و پس‌آزمون به صورت گروهی اجرا شد. برای تحلیل داده‌ها، از آزمون تحلیل کوواریانس و آزمون تعقیبی بنفرونی با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۴ در سطح معناداری ۰/۰۵ استفاده شد.

ابزار سنجش

پرسشنامه سازگاری اجتماعی (CSAS): با ۳۷ گویه در سال ۱۳۷۷ توسط دخانچی با مقیاس لیکرت چهار گزینه‌ای هیچ وقت، به ندرت، گاهی اوقات و بیشتر اوقات ساخته شد. به گویه‌ها نمرات ۰ تا ۳ تعلق می‌گیرد. گویه‌هایی که سازگاری کودکان را می‌سنجند: گویه‌های ۱-۳-۷-۱۵-۱۶-۲۰-۲۱-۲۲-۳۲-۳۵-۳۶-۳۷ بوده و به گزینه‌های هیچ وقت ۰، به ندرت ۱، گاهی اوقات ۲ و بیشتر اوقات ۳ تعلق می‌گیرد. در گویه‌هایی که ناسازگاری کودکان را می‌سنجد به هیچ وقت ۳، به ندرت ۲ گاهی اوقات ۱ و بیشتر اوقات ۰ تعلق می‌گیرد. ملاک تعلق گرفتن نمره به کودک میزان سازگاری است لذا هرچه کودک نمره بالاتری در این آزمون کسب کند دارای سطح ناسازگاری بالاتری خواهد بود. سطح سازگاری خیلی پایین کمتر از ۵۲؛ پایین بین ۵۲-۶۵؛ متوسط بین ۶۵ تا ۷۷؛ بالا بین ۷۷ تا ۹۰ و خیلی بالا بیش از ۹۰ می‌باشد. حداقل و حداکثر نمره ۰ تا ۱۱۱ است. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش دو نیمه کردن معادل ۰/۷۹ و روایی همزمان آن با پرسشنامه سازگاری بل معادل ۰/۸۱ درصد در مطالعه دخانچی گزارش شده است (دخانچی، ۱۹۹۸). در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون به ترتیب ۰/۷۱ و ۰/۷۳ محاسبه شد.

برنامه آموزشی مهارت مدیریت رفتار والدینی: در پژوهش حاضر برنامه آموزشی مهارت مدیریت رفتار والدینی در ۶ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای (هر هفته یک جلسه) بر اساس پروتکل شهریور و همکاران (۱۳۹۳) ارائه شد که خلاصه‌ای از محتوای جلسات در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱. خلاصه جلسات آموزش مهارت مدیریت رفتار والدین

جلسه	هدف	محتوای آموزش
اول	آشنایی با رفتار و عوامل موثر بر آن	تهیه جدول ثبت رفتار/ ثبت رفتاری که درصدد تغییر آن هستیم/ ثبت زمان وقوع آن رفتار
دوم	مشکلات رفتاری: ارثی/ پیرامونی	وقت‌گذرانی والدین با کودک. / تشویق، نوازش، بوسیدن، در آغوش گرفتن کودک. / تایید رفتارهای درست کودک
سوم	تقویت رفتارهای مطلوب	۱. نشان دادن توجه: توصیف رفتارهای مناسب/ شریک شدن در بازی‌های کودک. / انتقال احساس مثبت. ۲. پاداش دادن: پاداش کلامی/ عاطفی یا جسمانی / فعالیتی / مادی
چهارم	دستور دادن و قانون‌گذاری	۱. قانون‌گذاری/ ۲. دستور دادن: محدود و قابل پیگیری. / نامشخص و مبهم نباشد. / زمان مناسب و فضای مناسب داشته باشد. / متناقض و دوپهلو نباشد. / حالت سوالی نداشته باشد. / همراه خشونت و پرخاشگری نباشند.
پنجم	مدیریت رفتارهای نامناسب	نادیده گرفتن برنامه ریزی شده رفتار/ مواجهه با پیامد طبیعی رفتار/ با پیامد منطقی رفتار/ جریمه رفتاری.
ششم	مدیریت موقعیت‌های دشوار	شناسایی موقعیت‌های دشوار و برنامه ریزی مناسب با جنسیت، سن، مکان و زمان برای کودک و توضیح شرایط.

برنامه آموزشی نقش‌گذاری روانی: در پژوهش حاضر برنامه آموزشی نقش‌گذاری روانی در ۱۰ جلسه ۷۵ دقیقه‌ای (هر هفته یک جلسه) بر اساس پروتکل غلامی و ونوول و همکاران (۱۳۹۷) ارائه شد که خلاصه‌ای از محتوای جلسات در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲. خلاصه جلسات آموزش نقش گذاری روانی در کودکان

جلسه	هدف	محتوای آموزش
اول	آشنایی بچه ها با هم	بازی پرتاب توپ و معرفی خود. / تعریف یک خاطره دوست داشتنی و اجرای فن آیین و اجرای آن با هدایت مربی.
دوم	آشنایی بچه ها با یکی از مشکلات شان	مرحله گرم کردن: تکنیک پایکوبی. / فنون ایفای نقش معکوس و آیین: نمایش خاطرات بچه ها. مرحله مشارکت: بچه های دیگر نظرات خود را درباره مشکل مورد نظر بیان خواهند نمود.
سوم	تکنیک نوشتن، نقاشی و خط خطی با دست غیر مسلط	این تکنیک به برون ریزی هیجانی و نحوه مدیریت و برون سازی هیجانی به بچه ها کمک می کند. / مرحله ایفای نقش معکوس: نقش والدین را بازی کردن در همان مساله
چهارم	تکنیک خوشبختانه/بدبختانه	با کودکان در مورد عزت نفس و خود باوری و بررسی توانمندی ها و نقاط ضعف شان صحبت خواهد شد. / تکنیک فرافکنی آینده: نمایش توانمندی های کودکان.
پنجم	تکنیک مغازه جادویی	در مورد اعتماد و توکل به خدا صحبت می شود.
ششم	تکنیک داستان گوئی	درباره اضطراب و نحوه مدیریت و نشانه جسمی و فکری اضطراب با کودکان صحبت خواهد شد و بچه ها هر کدام به بیان اینکه در چه موقعیت هایی اضطراب دارند شروع به صحبت می کنند در این جا مربی و از فن آینه و ریلکس شدن برای بچه ها استفاده خواهد کرد.
هفتم	مهارت حل مساله و توانمندی مهارت گفتگو	نقش گذاری و مهارت آینه را برای مهارت حل مساله به کار می برند تا به بینش جدیدی در مورد مساله خود پیدا کنند.
هشتم	کشف متغیر مهم و تاثیر گذار در جریان مداخله	تمام جوانب متغیر مشخص شده گفتگو می شود.
نهم	مداخله آموزشی در مورد کتک خوردن	کودکی تجربه خود را از کتک خوردن و احساسش نسبت به آن اتفاق را خواهد گفت. مربی نقش گذاری اجرا و تجربه کودک را بازسازی می کند تا کودک بتواند از خود دفاع کرده و تسلیم نشود. دفاع های مختلف از بچه های دیگر پرسیده می شود.
دهم	صندوقچه امید	از کودکان خواسته می شود از صندوقچه امید آنچه را در آینده می خواهد بدان دست یابد برداشته و آنرا بازگو و به نمایش بگذارند. / در پایان آخرین جلسه کارگردان به جمع بندی جلسات پرداخته و جلسه گروه به پایان می رسد.

یافته ها

در این پژوهش ۴۵ نفر از کودکان پیش دبستانی به همراه والدین شان حضور داشتند که جنسیت اکثر کودکان شرکت کننده در گروه های مدیریت رفتار والدینی (۶۶/۷٪)، نقش گذاری روانی (۶۰٪) و گواه (۵۳/۳٪) دختر بود. سن کلیه کودکان پیش دبستانی ۶ سال بود. میانگین \pm انحراف معیار سن پدران در گروه مدیریت رفتار والدینی، نقش گذاری روانی و گروه گواه به ترتیب $۱۲/۲۱ \pm ۳۷/۰۹$ ، $۹/۱۱ \pm ۴۳/۷۱$ ، $۸/۶۶ \pm ۳۹/۳۴$ بود. میانگین \pm انحراف معیار سن مادران در گروه مدیریت رفتار والدینی، نقش گذاری روانی و گروه گواه به ترتیب $۷/۴۱ \pm ۳۲/۶۱$ ، $۹/۳۷ \pm ۳۳/۰۷$ ، $۱۲/۴۹ \pm ۴۱/۰۸$ بود. میانگین و انحراف معیار متغیر سازگاری اجتماعی به تفکیک ۳ گروه در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: شاخص های مرکزی و پراکندگی گروه ها در متغیر سازگاری اجتماعی

متغیر	گروه	پیش آزمون		پس آزمون	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
سازگاری اجتماعی	گروه مدیریت رفتار والدینی	۵۵/۱۳	۶/۶۵	۷۶/۹۳	۵/۸۶
	گروه نقش گذاری روانی	۵۵/۴۰	۵/۱۸	۷۱/۸۷	۵/۹۵
	گروه گواه	۵۵/۲۷	۵۵/۲۷	۵۷/۰۷	۵/۱۲

مقایسه اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی
Comparing the Effectiveness of Psychodrama Training and Parental Behavior Management Skills Training on Social...

بر اساس جدول ۳، میانگین نمرات سازگاری اجتماعی در پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون در گروه‌های آزمایش افزایش یافته است، اما در گروه گواه تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود. همچنین نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف، حاکی از نرمال بودن توزیع متغیرهای مورد پژوهش در هر دو مرحله بود، بنابراین، فرض نرمال بودن توزیع متغیرها برقرار است ($P > 0/05$). بر این اساس، استفاده از تحلیل پارامتریک بلامانع است. به منظور انجام تحلیل کوواریانس تک متغیره، ابتدا پیش فرض همگونی شیب خط رگرسیون با آزمون F اثرات تقابلی بررسی شد که نتایج محاسبه شده برای متغیر سازگاری اجتماعی ($F = 0/186$; $P = 0/831$) حاکی از رعایت این پیش فرض بود. به علاوه، آزمون برابری واریانس از طریق آزمون لون ($F = 0/219$; $P = 0/644$) حاکی از برقرار بودن این پیش فرض برای متغیرهای وابسته بود.

جدول ۴. اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی بر سازگاری اجتماعی

متغیر	منبع	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معناداری	اندازه اثر
نقش‌گذاری روانی	همپراش	۱	۴۹۱/۳۹۹	۳۵/۷۳۶	۰/۰۰۰۱	۰/۸۱۴
	گروه	۱	۱۶۱۹/۷۶۷	۱۱۷/۷۹۶	۰/۰۰۰۱**	
مهارت مدیریت رفتار والدینی	خطا	۲۷	۱۳/۷۵۱	۶۵/۹۸۶	۰/۰۰۰۱	۰/۹۲۴
	همپراش	۱	۶۰۱/۶۷۵	۳۲۷/۸۷۷	۰/۰۰۰۱**	
	گروه	۱	۲۹۸۹/۶۴۹			
	خطا	۲۷	۹/۱۱۸			

* $P < 0/05$ ** $P < 0/01$

بنابراین، برای انجام ادامه تحلیل مانعی وجود نداشت. در جدول ۴ نتایج مربوط به مربوط به آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیری برای بررسی اثربخشی آموزش مدیریت رفتار والدینی و نقش‌گذاری روانی بر سازگاری اجتماعی ارائه شده است. با توجه به نتایج مندرج در جدول ۴، با در نظر گرفتن نمرات پیش‌آزمون به عنوان متغیر همپراش (کمکی)، آموزش مدیریت رفتار والدینی و آموزش نقش‌گذاری روانی منجر به تفاوت معنادار بین گروه‌ها در متغیر سازگاری اجتماعی ($P < 0/01$) شد؛ بدین معنا که بخشی از تفاوت‌ها در متغیر سازگاری اجتماعی در کودکان پیش دبستانی به دلیل تفاوت در عضویت گروهی (تأثیر مداخله) بود. میزان تأثیر آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی و آموزش نقش‌گذاری روانی بر بهبود سازگاری اجتماعی به ترتیب ۰/۸۱۴ و ۰/۹۲۴ به دست آمد. بنابراین، برنامه‌های آموزشی بر بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی مؤثر بودند. به منظور مقایسه اثربخشی دو برنامه آموزشی از نظر میزان اثرگذاری بر سازگاری اجتماعی از آزمون تعقیبی بونفرونی استفاده شد (جدول ۵).

جدول ۵. مقایسه آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی بر سازگاری اجتماعی با آزمون بونفرونی

گروه مرجع	گروه مقایسه	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	معناداری
مدیریت رفتار والدینی	نقش‌گذاری روانی	۵/۲۳۶	۱/۳۵۶	۰/۰۰۰۱**
	گواه	۲۰/۰۵۳	۱/۳۶۲	۰/۰۰۰۱**
نقش‌گذاری روانی	مدیریت رفتار والدینی	-۵/۲۳۶	۱/۳۵۶	۰/۰۰۰۱**
	نقش‌گذاری روانی	۱۴/۸۱۷	۱/۳۶۸	۰/۰۰۰۱**

* $P < 0/05$ ** $P < 0/01$

همانطور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود تفاوت میانگین بین مهارت مدیریت رفتار والدینی و نقش‌گذاری روانی معنادار شده است ($P < 0/01$) و با توجه میانگین‌های دو گروه می‌توان گفت میزان بهبود سازگاری اجتماعی در کودکان پیش دبستانی حاضر در گروه آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی بیشتر از گروه آموزش نقش‌گذاری روانی بوده است و این تفاوت از نظر آماری معنادار است.

هدف از انجام این پژوهش مقایسه اثربخشی نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی بود. یافته‌های به دست آمده نشان داد آموزش مهارت مدیریت والدینی باعث بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی می‌شود. پژوهش‌های کاستولسکیا و همکاران (۲۰۲۱)، لو و همکاران (۲۰۲۰)، اولیویر و همکاران (۲۰۱۸) و مهرجو و همکاران (۱۴۰۰) همسو با نتایج مطالعه حاضر نشان داد مهارت مدیریت رفتار والدینی بر بهبود سازگاری اجتماعی اثرگذار است. برای تبیین اثربخشی بیشتر مهارت مدیریت رفتار والدینی بر سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی می‌توان گفت برنامه مهارت مدیریت رفتار والدینی منجر به افزایش آگاهی والدین در مهار عواطف خود، اصلاح شیوه‌های پاداش و تنبیه، اصلاح نگرش والدین درباره روش‌های والدگری، و شیوه‌های مهار و نظارت بر رفتار کودک می‌شود. آموزش مدیریت رفتار برای والدین و کودکان نوعی مداخله است که در آن فنون یادگیری اجتماعی برای تغییر رفتار کودکان و نوجوانان به والدین آموزش داده می‌شود (اولیویر^۱ و همکاران، ۲۰۱۸). والدین با حضور در جلسات مهارت مدیریت رفتار والدینی قادر خواهند بود از طریق تقویت رفتار مثبت و استفاده از سکوت و بی‌توجهی و حذف تقویت مثبت در رفتارهای نامناسب، میزان رفتار مناسب همچون سازگاری اجتماعی کودک را افزایش دهند. در تأیید اثربخشی بیشتر مهارت مدیریت رفتار والدینی، ابراهیمی و فراشبندی (۱۳۹۸) نشان دادند که هر چند درمان‌های تأیید شده تجربی در مورد کودکان فراوان هستند، اما هیچ یک به اندازه آموزش مدیریت والدین موثر نبوده‌اند. آنان به اثربخشی بیشتر مهارت مدیریت رفتار والدینی بر تغییر رفتار کودکان و نوجوانان، کاهش رفتارهای پرخطرگانه، مقابله جویانه، و ضداجتماعی تأکید فراوان داشتند.

افزون بر این، نتایج نشان داد آموزش نقش‌گذاری روانی باعث بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی می‌شود. نتایج مطالعه دوگرو (۲۰۱۷)، غلامی ونول و همکاران (۱۳۹۷) و قطبی نژاد بهر آسمانی و همکاران (۱۳۹۷) نیز همسو با یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی بر بهبود سازگاری اجتماعی بود. علاوه بر این، در تبیین اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی بر سازگاری اجتماعی می‌توان گفت نقش‌گذاری روانی روشی است که به کودک کمک می‌کند تا ابعاد روانشناختی مساله‌اش را کشف کند. بدین ترتیب کودک با به نمایش در آوردن آنها و نه فقط از راه گفتگو به بازنگری مشکل خود می‌پردازد؛ بلکه نقش‌گذاری روانی در اجرای نقش به دنبال آگاهی در مورد انتظارات عملکرد، مهارت‌های مورد نیاز و ایجاد انگیزش تازه و دوباره تلاش کردن به مدد او خواهد آمد. هدف از فعالیت‌های هنردرمانگرانه رشد هویت، شخصیت و نیز برانگیختن احساس موفقیت در کودکان از طریق ابزارهای ابتکاری خودمحور است. از نظر روانشناسان سازگاری به معنای ایجاد هماهنگی و تعادل بین نیازهای شخصی و الزامات محیطی است. به عبارتی، زمانی که فرد تلاش می‌کند از طریق تغییر خود، محیط یا دیگران به نوعی هماهنگی در زندگی خود دست یابد، در تلاش برای رسیدن به سازگاری است (قدم پور و همکاران، ۱۳۹۹). آموزش نقش‌گذاری روانی به کودک کمک می‌کند تا احساسات، عواطف، هیجانات و آنچه در ذهن دارد را به جمله و اجرا در آورد و به راه حل‌های تازه‌تری دست یابد. آموختن راه‌های مناسب برای بیان احساس، عاطفه، هیجان و افکار به کودکان کمک خواهد کرد تا بر میزان سازگاری‌های اجتماعی خود افزوده و از راه‌های مناسب ارتباطی و حل مساله به جای رفتارهای هیجانی و ناکارآمد، بهره ببرند.

علاوه بر این، مقایسه گروه‌ها حاکی از آن بود مهارت مدیریت رفتار والدینی اثربخشی بیشتری نسبت به آموزشی نقش‌گذاری روانی در بهبود سازگاری اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی دارد. در پیشینه پژوهشی اثربخشی این دو مداخله بر سازگاری اجتماعی بررسی نشده است. به نظر می‌رسد اثربخشی بیشتر آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی نسبت به آموزش نقش‌گذاری روانی به دلیل رابطه مستقیم رشد و تحول سازگاری در کودکان با اطلاعات، دانش، سلامت جسمانی، روانشناختی و اجتماعی والدین باشد (لو و همکاران، ۲۰۲۰). خانواده نظامی است که عملکرد آن از طریق الگوهای مرادده‌ای صورت می‌گیرد. آموزش والدین با تمرکز بر ایجاد مهارت‌های اثربخش، نیاز والدین به اطلاعات مربوط را مد نظر قرار می‌دهد و به آنها در مورد تصمیماتی که برای کودک خود می‌گیرند آگاهی می‌دهد تا بهترین رفتار و گفتار را در مورد فرزند و فرزندان خود داشته باشند و در این فضا والدین می‌توانند بیشترین تاثیر را در بهبود سازگاری اجتماعی کودکان خود داشته باشند. به علاوه به والدین کمک می‌کند تا بیاموزند که چگونه جنبه‌هایی از رفتار کودک را هدف قرار دهند و چه رفتار مناسبی را برای تغییر رفتار نامناسب و ناکارآمد فرزند خود داشته باشند. به همین، در پژوهش حاضر نیز با تقویت این مهارت‌ها،

مقایسه اثربخشی آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی در سازگاری اجتماعی کودکان پیش دبستانی
Comparing the Effectiveness of Psychodrama Training and Parental Behavior Management Skills Training on Social...

میزان سازگاری اجتماعی در کودکانی که والدین آن‌ها آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی را دریافت کرده بودند بیشتر از گروه آموزش نقش‌گذاری روانی بود.

نتایج این مطالعه نشان داد آموزش نقش‌گذاری روانی و آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی رویکردهای مؤثری برای بهبود سازگاری اجتماعی در کودکان پیش دبستانی می‌باشد. افزون بر این، رویکرد آموزش مهارت مدیریت رفتار والدینی اثربخشی بیشتری در مقایسه با آموزش نقش‌گذاری روانی دارد. از این رو، استفاده از این رویکردها در قالب برنامه‌های آموزشی برای والدین کودکان پیش دبستانی پیشنهاد می‌شود. یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر، شروع همه‌گیری بیماری ویروسی کرونا همزمان با اتمام برنامه‌های آموزشی بود که موجب عدم ارزیابی پایداری نتایج در مرحله پیگیری شد. همچنین، نتایج پژوهش حاضر محدود به منطقه ۹ آموزش و پرورش شهر تهران و نوآموزان پیش دبستانی آن بوده و تعمیم آن به مناطق، شهرها، شهرستان‌ها و استان‌های دیگر باید با احتیاط بیشتری صورت بپذیرد. در پژوهش حاضر کودکانی در پژوهش شرکت داشتند که با والدین خود زندگی می‌کردند و تعمیم نتایج به کودکانی که طلاق یا کودکان تک سرپرست با محدودیت همراه است. با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود در مراکز پیش دبستانی و کودکستان‌ها، برنامه‌های آموزشی مهارت مدیریت رفتار والدینی و آموزش نقش‌گذاری روانی برای والدین و کودکان با هدف بهبود سازگاری اجتماعی برگزار شود.

تشکر و قدردانی: از مسئولان مراکز پیش دبستانی، والدین و کودکانی که با صبر و حوصله در این مطالعه مشارکت داشتند، قدرانی می‌شود.

منابع

- ابراهیمی، م.، فراشبندی، ر. (۱۳۹۸). جایگاه آموزش مدیریت والدین PMT در خانواده‌ها. چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی، تهران، ایران. <https://civilica.com/doc/919392/>
- شهریور، ز.، عربگل، ف.، حکیم شوشتری، م.، داوری آشتیانی، ر. (۱۳۹۳). بسته آموزش مهارت‌های فرزند پروری- آموزش اصول مدیریت رفتار کودکان برای والدینی PMT کتاب راهنمای مربی. تهران: انتشارات وزارت بهداشت و درمان آموزش پزشکی. <https://eazphcp.tbzmed.ac.ir/uploads/User/43/ravan/Package.pdf>
- غلامی ونوول، ن.، فلاحی خشکناب، م.، ره‌گوی، ا.، حسینی، م.، خدایی اردکانی، م.، رضا سلطانی، پ. (۱۳۹۷). تأثیر روان‌نمایشگری بر مهارت‌های اجتماعی کودکان دبستانی با اختلال نقص توجه و بیش‌فعالی. *مجله روان پرستاری*، ۶ (۴): ۵۷-۶۳. <https://ijpn.ir/article-1-970-fa.html>
- قدم پور، ع.، حیدریانی، ل.، کلانتر، ج.، نصیری هانیس، غ. (۱۳۹۹). تأثیر آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر سازگاری تحصیلی، اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان. *فصلنامه علمی تدریس پژوهی*، ۸ (۲): ۵۴-۳۷. https://trj.uok.ac.ir/article_61595.html
- قطبی نژاد بهر آسمانی، ا.، حاتمی، ح.، احدی، ح.، صرامی، ر. (۱۳۹۷). مقایسه اثربخشی روان‌درمانی مثبت نگر گروهی و روان‌نمایشگری گروهی بر کیفیت زندگی، نگرش معنوی و تحمل پریشانی در زنان مبتلا به درد مزمن. *فصلنامه علمی پژوهشی بیهوشی*، ۴ (۹): ۵۶-۵۲. <https://jap.iuims.ac.ir/article-1-5396-fa.html>
- گل پرور، م.، اکبری، م. (۱۳۹۸). اثربخشی درمان تلفیقی پذیرش و تعهد-شناختی رفتاری (ACT-CBT) و رویکرد آموزش مدیریت والدین (PMT) بر سرمایه عاطفی نوجوانان پسر مبتلا به سوء-استفاده جنسی. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۰ (۲۹): ۷۱-۹۸. https://qccpc.atu.ac.ir/article_10128.html
- مهرجو، م.، نوریان، م.، نخعی، ن.، نوروزی، د. (۱۴۰۰). مطالعه الگوها و روش‌های توانمندسازی کودکان دوره پیش دبستانی، برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی. *نشریه پژوهش در برنامه ریزی درسی*، ۱۸ (۴۱): ۱۴۲-۱۶۲. https://jsr-e.isfahan.iau.ir/article_682167.html
- Axelrod, M. I., & Santagata, M. L. (2021). Behavioral parent training. In *Applications of Behavior Analysis in Healthcare and Beyond* (pp. 135-154). Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-57969-2_6
- Bakala, E., Gerosa, A., Hourcade, J. P., & Tejera, G. (2021). Preschool children, robots, and computational thinking: A systematic review. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 29, 100337. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2021.100337>
- Boyer, B. P., Nelson, J. A., & Holub, S. C. (2021). Sex differences in the relation between body mass index trajectories and adolescent social adjustment. *Social Development*, 30(4), 1094-1113. DOI: <https://doi.org/10.1111/sode.12516>
- Carnabucci, K. (2018). The challenge and promise for psychodrama and family and systemic constellations. *The Journal of Psychodrama, Sociometry, and Group Psychotherapy*, 66(1), 81-91. DOI: <https://doi.org/10.12926/18-00018.1>
- Dogru, S. S. Y. (2015). The effect of creative drama on pre-teaching skills and social communication behaviors of children with autism. *Studies on Ethno-Medicine*, 9(2), 181-189. DOI: <https://doi.org/10.1080/09735070.2015.11905433>

- Froiland, J. M. (2021). A comprehensive model of preschool through high school parent involvement with emphasis on the psychological facets. *School Psychology International*, 42(2), 103-131. DOI: <https://doi.org/10.1177/0143034320981393>
- Kamışlı, S., & Gökler, B. (2021). Adjustment to life with metastatic cancer through psychodrama group therapy: A qualitative study in Turkey. *Perspectives in Psychiatric Care*, 57(2), 488-498. DOI: <https://doi.org/10.1111/ppc.12668>
- Keen, D., Couzens, D., Muspratt, S., & Rodger, S. (2010). The effects of a parent-focused intervention for children with a recent diagnosis of autism spectrum disorder on parenting stress and competence. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(2), 229-241. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.09.009>
- Kim, L. M. V., & Marino, M. J. (2022). Training in Psychodrama: Democratic Project Under Construction. In *Psychodrama in Brazil* (pp. 55-70). Springer, Singapore. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-19-1832-2_6
- Kostulski, M., Breuer, D., & Döpfner, M. (2021). Does parent management training reduce behavioural and emotional problems in children with intellectual disability? A randomised controlled trial. *Research in Developmental Disabilities*, 114, 103958. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103958>
- Luo, Y., Qi, M., Huntsinger, C. S., Zhang, Q., Xuan, X., & Wang, Y. (2020). Grandparent involvement and preschoolers' social adjustment in Chinese three-generation families: Examining moderating and mediating effects. *Children and Youth Services Review*, 114, 105057. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105057>
- Olivier, E., Archambault, I., & Dupéré, V. (2018). Boys' and girls' latent profiles of behavior and social adjustment in school: Longitudinal links with later student behavioral engagement and academic achievement?. *Journal of School Psychology*, 69, 28-44. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2018.05.006>
- Radford, S. K., Hunt, D. M., & Andrus, D. (2015). Experiential learning projects: A pedagogical path to macromarketing education. *Journal of Macromarketing*, 35(4), 466-472. DOI: <https://doi.org/10.1177/0276146715573834>
- Sanders, M. R., Bor, W., & Morawska, A. (2007). Maintenance of treatment gains: a comparison of enhanced, standard, and self-directed Triple P-Positive Parenting Program. *Journal of abnormal child psychology*, 35(6), 983-998. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9148-x>
- Simsek, C., Mengi, A., & Yalcinkaya, E. Y. (2021). The effect of psychodrama on quality of life and sleep in mothers of children with cerebral palsy. *The Arts in Psychotherapy*, 72, 101726. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101726>
- Teo, S., & Morawska, A. (2021). Communicating with children about sexuality: A randomised controlled trial of a brief parenting discussion group. *Journal of Child and Family Studies*, 30(6), 1487-1500. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-021-01948-w>
- Turner, T., El Tobgy, N., Russell, K., Day, C., Cheung, K., Proven, S., & Ricci, M. F. (2022). Language abilities in preschool children with critical CHD: a systematic review. *Cardiology in the Young*, 1-11. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1047951122001330>
- Warren, E. A., Raghobar, K. P., Cirino, P. T., Child, A. E., Lupo, P. J., Grosshans, D. R., ... & Kahalley, L. S. (2022). Cognitive predictors of social adjustment in pediatric brain tumor survivors treated with photon versus proton radiation therapy. *Pediatric Blood & Cancer*, 69(6), e29645. DOI: <https://doi.org/10.1002/pbc.29645>
- Ye, B., Lei, X., Yang, J., Byrne, P. J., Jiang, X., Liu, M., & Wang, X. (2021). Family cohesion and social adjustment of chinese university students: the mediating effects of sense of security and personal relationships. *Current Psychology*, 40(4), 1872-1883. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-018-0118-y>
- Young, J. R., Yanagihara, A., Dew, R., & Kollins, S. H. (2021). Pharmacotherapy for preschool children with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD): Current status and future directions. *CNS drugs*, 35(4), 403-424. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40263-021-00806-z>

شپوهنگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی